

ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 28 ΜΑΪΟΥ 2012
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΕΣΣΕΡΙΣ (4)

Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλους Ἠθικὰ Νικομάχεια (B3, 1-2/B6, 1-4)

Σημεῖον δὲ δεῖ ποιεῖσθαι τῶν ἕξεων τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων σώφρων, ὁ δ' ἀχθόμενος ἀκόλαστος, καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων ἢ μὴ λυπούμενός γε ἀνδρεῖος, ὁ δὲ λυπούμενος δειλός. Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὸ δεῖ ἡχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὥς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν.

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. Ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν ἡ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν, οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τὸν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. Ὅμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους. Εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἡ ἕξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. Πῶς δὲ τοῦτ' ἔσται,... ὧδ' ἔσται φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστὶν ἡ φύσις αὐτῆς.

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος:
«Περὶ ἡδονᾶς γὰρ ... τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει.»

Μονάδες 10

B. Να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

B1. Ποια είναι η σχέση ηθικής αρετής και ηδονής-λύπης και πώς την εξηγεί ο Αριστοτέλης στο κείμενο που σας δίνεται;

Μονάδες 15

B2. Έξις, ἀρετή, ἔργον: α) να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των όρων (μονάδες 9) και β) να εξηγήσετε τη μεταξύ τους σχέση με βάση το κείμενο που σας δίνεται (μονάδες 6).

Μονάδες 15

B3. Ποια ήταν η σχέση του Αριστοτέλη με τους συναδέλφους του στην Ακαδημία και πώς αυτή εξηγείται;

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο παραπάνω διδαγμένο κείμενο μία ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής: σχεδόν, αχάριστος, ασήμαντος, ενδεής, πρόφαση, διαμονή, άρτιος, τελεσίδικος, δημαγωγός, καταδρομικό.

Μονάδες 10

**Γ. Αδίδακτο κείμενο
Θουκυδίδου Ιστοριῶν VII, 61**

Ἄνδρες στρατιῶται Ἀθηναίων τε καὶ τῶν ἄλλων
ξυμμάχων, ὁ μὲν ἄγῶν ὁ μέλλων ὁμοίως κοινὸς ἅπασιν ἔσται
περὶ τε σωτηρίας καὶ πατρίδος ἐκάστοις οὐχ ἥσσον ἢ τοῖς
πολεμίοις· ἦν γὰρ κρατήσωμεν νῦν ταῖς ναυσίν, ἔστι τῷ τὴν
ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν. ἀθυμεῖν δὲ οὐ χρὴ
οὐδὲ πάσχειν ὅπερ οἱ ἀπειρότατοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ τοῖς
πρώτοις ἀγῶσι σφαλέντες ἔπειτα διὰ παντὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ
φόβου ὁμοίαν ταῖς ξυμφοραῖς ἔχουσιν. ἀλλ' ὅσοι τε
Ἀθηναίων πάρεστε, πολλῶν ἤδη πολέμων ἔμπειροι ὄντες, καὶ
ὅσοι τῶν ξυμμάχων, ξυστρατευόμενοι αἰεὶ, μνήσθητε τῶν ἐν
τοῖς πολέμοις παραλόγων.

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παραπάνω κειμένου.

Μονάδες **20**

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

ἄγων	:	την αιτιατική πληθυντικού
ναυσίν	:	την κλητική ενικού
ὄπερ	:	τη δοτική πληθυντικού στο θηλυκό γένος
πρώτοις	:	τον ίδιο τύπο στον συγκριτικό βαθμό
σφαλέντες	:	τη δοτική πληθυντικού στο ίδιο γένος
κρατήσωμεν	:	το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεστώτα στην ίδια φωνή
ἐπιδεῖν	:	το απαρέμφατο του ενεστώτα στην ίδια φωνή
πάσχειν	:	το γ' ενικό πρόσωπο της οριστικής του μέλλοντα
ἔχουσιν	:	το α' ενικό πρόσωπο της ευκτικής του αορίστου β' στην ίδια φωνή
μνήσθητε	:	το γ' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής του ίδιου χρόνου.

Μονάδες **10**

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων:

στρατιῶται, τῷ, ἄθυμειν, τῶν ἀνθρώπων, ταῖς ξυμφοραῖς, τῶν παραλόγων (μονάδες 6).

Γ3β. «ἦν κρατήσωμεν ταῖς ναυσίν, ἔστι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν»: να μεταφέρετε το παραπάνω χωρίο στον πλάγιο λόγο (και με τους δύο τρόπους) εξαρτώντας το από τη φράση «Ὁ Νικίας εἶπεν» (μονάδες 4).

Μονάδες **10**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
28/5/2012

Α1. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.

Γιατί η ηθική αρετή σχετίζεται με την ευχαρίστηση και τη δυσαρέσκεια. Γιατί εξαιτίας της ευχαρίστησης κάνουμε τα τιποτένια πράγματα ενώ εξαιτίας της δυσαρέσκειας απέχουμε από τα ωραία πράγματα. Γι' αυτό και πρέπει, όπως λέει ο Πλάτων, να έχουμε πάρει ήδη από μικροί εκείνη την αγωγή που θα μας κάνει να ευχαριστιόμαστε και δυσανεστούμαστε με αυτά που πρέπει, γιατί αυτή είναι η σωστή παιδεία.

Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι, ότι δηλαδή (η αρετή) είναι έξη αλλά και τι λογής έξη. Πρέπει, λοιπόν, να πούμε, πως κάθε αρετή και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο καλή κατάσταση του και το βοηθάει να εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο του. Όπως για παράδειγμα η αρετή του ματιού και το ίδιο το μάτι καθιστά αξιόλογο και το έργο του. Γιατί χάρη στην αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια η αρετή του αλόγου κάνει και το άλογο αξιόλογο και ικανό να τρέξει και να μεταφέρει τον αναβάτη και να αντιμετωπίσει τους εχθρούς. Αν λοιπόν έτσι συμβαίνει με όλα τα πράγματα τότε και η αρετή του ανθρώπου θα είναι η έξη χάρη στην οποία ο άνθρωπος γίνεται καλός και χάρη στην οποία θα εκτελέσει σωστά το έργο του.

B1. Ο Αριστοτέλης θεωρείται από πολλούς ο θεμελιωτής της επιστήμης της ψυχολογίας. Έτσι στο συγκεκριμένο χωρίο σχετίζει την ηθική αρετή με τον ψυχικό κόσμο, με τα συναισθήματα και τις επιθυμίες. Θεωρεί κριτήριο για ν' αποφανθούμε αν ένα άτομο έχει πια διαμορφώσει τις «έξεις» του, τα μόνιμα δηλαδή στοιχεία του χαρακτήρα του, την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις του. Αν, δηλαδή, το άτομο ενεργεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση, αυτό σημαίνει ότι οι ενέργειες του είναι σωστές και ότι έχουν διαμορφωθεί μέσα του οι κατάλληλες «έξεις» που τον οδηγούν σε αυτές τις δίκαιες, σώφρονες και ανδρείες πράξεις. Αν όμως οι ενέργειες του του προκαλούν δυσαρέσκεια, αυτό σημαίνει ότι απέχει πολύ από την αρετή.

Για να κάνει εναργέστερη αυτή τη θέση του ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί δύο παραδείγματα. Το ένα από τη στάση που κρατούν οι άνθρωποι απέναντι στις σωματικές ηδονές και το άλλο από τη στάση τους απέναντι τους κινδύνους. Έτσι:

- Εκείνος που μένει μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση, είναι άνθρωπος σώφρων. Ενώ όποιος απέχει από τις σωματικές ηδονές, αλλά αυτό του προκαλεί λύπη, είναι ακόλαστος.
- Ομοίως, εκείνος που στέκεται να αντιμετωπίσει όλους τους κινδύνους και αυτό τον ευχαριστεί ή, έστω, δεν τον δυσανεστεί, είναι ανδρείος. Αντίθετα, αν υπομένει τους κινδύνους, αλλά νιώθει λύπη και δυσαρέσκεια που το κάνει, είναι δειλός.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη δεν είναι αρκετό να κρατάει κανείς απλά μια ηθική στάση, πρέπει παράλληλα να νιώθει και ευχαρίστηση γι' αυτό. Ο σώφρων δηλαδή χαίρεται επειδή επιβάλλεται πάνω στις ηδονές ή πιο σωστά επειδή τηρεί το μέτρο και δεν υποδουλώνεται σε αυτές. Έτσι, πετυχαίνει μια νίκη και

αποδεικνύει στον εαυτό του ότι έχει ισχυρή βούληση.

Την ίδια ιδέα, ότι δηλαδή «αι ηδοναί και αι λύπαι» επηρεάζουν αποφασιστικά τη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών τη συναντούμε και στον Πλάτωνα. Ο Αριστοτέλης βέβαια συστηματικοποίησε περισσότερο από τον Πλάτωνα την εξέταση των συναισθημάτων και είδε τα συναισθήματα με λιγότερη αυστηρότητα από το δάσκαλο του.

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι ο Αριστοτέλης επιχειρεί στο κείμενο μια διάκριση της ηδονής. Υπάρχουν «καλές» και «κακές» ηδονές. Οι πρώτες, όπως υποστηρίξαμε παραπάνω, μας οδηγούν στην επιτέλεση καλών έργων και μας ηθικοποιούν, ενώ οι δεύτερες μας οδηγούν σε κακές και ανάρμοστες πράξεις και έτσι μας απομακρύνουν από την πραγμάτωση και τη βίωση της ηθικής αρετής· πρόκειται για τις ηδονοθηρικές τάσεις, που όταν δεν υποτάσσονται στο «λόγον έχον» μέρος της ψυχής, τότε μετατρέπονται σε ευτελείς συνήθειες. Έτσι ανοίγουν ακόμη περισσότερο την όρεξη του ανθρώπου για την ακολασία και τη διαφθορά.

B2. α) Ο αριστοτελικός όρος «ἔξις» δηλώνει τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα που αποκτά ο άνθρωπος με την επανάληψη ορισμένων ενεργειών. Ετυμολογικά προέρχεται από το θέμα του ρήματος «ἔχω» και παραγωγική κατάληξη –σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Αρχικά η λέξη σήμαινε το να έχει ή να κατέχει κανείς κάτι. Η ἔξις είναι όχι μόνο ενέργεια αλλά και αυτό που την ακολουθεί: η μόνιμη κατάσταση, η ιδιότητα που προκύπτει από συνήθεια ή από άσκηση και με αυτή τη σημασία τη χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, δίνοντας της ηθικό περιεχόμενο.

Διακρίνει τις «ἔξεις» σε καλές και κακές, αξιόλογες και ανάξιες λόγου.

Η ποιότητα των ενεργειών μας στις καθημερινές συναλλαγές μας, απέναντι στις επιθυμίες και στα συναισθήματα καθορίζει τη μορφή των ἔξεων.

ἀρετή: η λέξη «αρετή» χρησιμοποιείται εδώ από τον Αριστοτέλη, με την έννοια της «ἔξεως», της ικανότητας, του προτερήματος ἐμψυχων και ἀψυχων, που τους δίνει τη δυνατότητα:

I. να βρίσκονται στη τέλεια κατάσταση τους και

II. να επιτελούν με τέλει τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι'αυτά.

Αυτά είναι τα δύο κύρια στοιχεία που διαφοροποιούν την αρετή ενός ανθρώπου, ζώου ή πράγματος από τις άλλες «ἔξεις». Έτσι π.χ. αρετή του αλόγου είναι η ικανότητα που το καθιστά «σπουδαῖον» δηλ. αξιόλογο, προικισμένο ζώο, αφού είναι ικανό και να τρέχει και να μεταφέρει τον αναβάτη και ν'αντιμετωπίζει τους εχθρούς σε ώρα πολέμου.

ἔργον: βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι « ἡ φύσις οὐδεν ποεῖ μάτην». Αυτό σημαίνει ότι η φύση ανέθεσε, κατά τον Αριστοτέλη, σε καθετί σ'αυτόν τον κόσμο ένα ἔργο, ένα συγκεκριμένον προορισμό· υπάρχει επομένως έργο του οφθαλμού, έργο του ίππου, έργο του ανθρώπου, έργο του χεριού και έργο του ποδιού.

β) Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιώντας την εισαγωγική μέθοδο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ό,τι συμβαίνει με όλα τα άλλα φυσικά όντα (π.χ. τον οφθαλμό, τον ίππο) δεν μπορεί παρά να συμβαίνει και με τον άνθρωπο. Έτσι, και ο άνθρωπος έχει εκ φύσεως κάποιες ιδιότητες που κινούν την ψυχή του προς «ενέργειαν». Οι ενέργειες αυτές, όταν επαναλαμβάνονται, θα δημιουργήσουν τις «ἔξεις». Οι ἔξεις αυτές, ως μόνιμες και σταθερές ψυχικές διαθέσεις, θα τον στρέψουν στην επιτέλεση του φυσικού του προορισμού, του ἔργου που του έχει προορίσει η φύση του. Και το «ἔργον» αυτό δεν είναι τίποτε άλλο παρά η

βίωση και η πραγμάτωση της αρετής. Με την πραγμάτωση της αρετής θα φτάσει ο άνθρωπος στην ολοκλήρωση του, στην τελείωση του. Αυτός είναι ο ύπατος σκοπός της ανθρώπινης ύπαρξης.

B3. Βλ. σχολικό εγχειρίδιο σελ. 141: « Είκοσι χρόνια έμεινε ο Αριστοτέλης ... αν είναι να σωθεί η αλήθεια;».

B4. σχεδόν : ἔχει
αχάριστος : χαίρων
ασήμαντος : σημείον
ενδεής : δεῖ
πρόφαση : φησίν
διαμονή : μέναι
άρτιος : ἀρετή
τελεσίδικος : ἀποτελεῖ
δημαγωγός : ἤχθαι
καταδρομικό : δραμεῖν

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἄνδρες στρατιώτες τόσο των Αθηναίων όσο και των άλλων συμμάχων, αφενός ο μελλοντικός αγώνας μας θα είναι το ίδιο κοινός για όλους ανεξαιρέτως σχετικά με τη σωτηρία και την πατρίδα για τον καθένα χωριστά περισσότερο παρά για τους εχθρούς, γιατί αν επικρατήσουμε (ή υπερισχύσουμε) τώρα με τα πλοία, είναι δυνατόν σε κάποιον κατά την γνώμη μου(αν δεν κάνω λάθος) να επιβλέπει τη δική του πόλη(τη δική του πατρίδα) που υπάρχει(υφίσταται). Από την άλλη (ή αφετέρου) δεν πρέπει να στενοχωριόμαστε (ή να απογοητευόμαστε) ούτε να πεθαίνουμε αυτό ακριβώς το οποίο [εννοείτε: πεθαίνουν]οι εντελώς άπειροι άνθρωποι(ή από τους ανθρώπους), οι οποίοι αφού διέπραξαν σφάλματα στους πρώτους αγώνες, στη συνέχεια έχουν πάντοτε την ελπίδα του φόβου ανάλογα όμοια με τις συμφορές. Αλλά όσοι κι από τους Αθηναίους είστε παρόντες, επειδή διαθέτετε (ή έχετε) ήδη την εμπειρία πολλών πολέμων, και όσοι από τους συμμάχους, καθώς (αφού) εκστρατεύετε πάντοτε μαζί, θυμηθείτε (ή αναλογιστείτε) τα παράλογα στους πολέμους (ή στις πολεμικές επιχειρήσεις).

Γ2. ἀγῶνας, ναῦ, αἴσπερ, προτέρους, σφαλεῖσι(ν), κρατει, ἐφορᾶν, πείσεται, σχοῖην, ἐμνήσθησαν

Γ3. α. στρατιῶται:ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο «ἄνδρες»

Τω:δοτική προσωπική στο απρόσωπο ρήμα «ἔστι»

ἄθυμειν:υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «χρή» και τελικό απαρέμφατο (αναγκαστική / υποχρεωτική ετεροπροσωπία)

τῶν ἀνθρώπων:ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός σε θέση γενικής διαιρετικής στο «ἀπειρότατοι»(υπερθετικός βαθμός)

ταῖς ξυμφοραῖς: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός σε θέση δοτικής αντικειμενικής στο «ὅμοιον»(ομοιότητα)

τῶν παραλόγων:αντικείμενο του ρήματος «μνήσθητε»(μνήμης-λήθης)

Γ3.β. ἦν κρατήσωμεν ταῖς ναυσίν: ΔΠ επίρρ. Υποθετική που παραμένει υποθετική, αλλά αλλάζει ο τρόπος εκφοράς της λόγω της εξάρτησης από το ρήμα «εἶπεν»(ιστορικός χρόνος) , οπότε θα εκφέρεται με «εἰ + ευκτική πλάγιου λόγου.

ἔστι τω την ὑπάρχουσαν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν:κύρια πρόταση καταφατική κρίσεως που στον πλάγιο λόγο μετατρέπεται είτε σε ειδικό απαρέμφατο (εξάρτηση από λεκτικό Ρ εἶπεν είτε σε ΔΠ ειδική με ευκτική πλάγιου λόγου, επειδή εξαρτάται από ιστορικό χρόνο.

Α τρόπος:

Ὁ Νικίας εἶπεν ὅτι , εἰ κρατήσαιεν/ειαν ταῖς ναυσίν, εἴη τω τήν ὑπάρχουσον που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν(ΔΠ ειδική)

Β τρόπος:

Ὁ Νικίας εἶπεν , εἰ κρατήσαιεν/ειαν ταῖς ναυσίν, εἶναι τω τήν ὑπάρχουσον που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν(ειδικό απαρέμφατο)